# O‘ZBEK TILINI CHET TILI SIFATIDA O‘QITISH METODIKASI: NAZARIY VA AMALIY YONDASHUVLAR

**Raximova Maloxat Alloberganovna**

O‘zDJTSU katta o‘qituvchisi

**Annotatsiya:** ushbu maqolada o‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitish metodikasining nazariy asoslari va amaliy yondashuvlari, til o‘qitishning zamonaviy konsepsiyalari, kommunikativ yondashuv, kompetensiyaviy model, interfaol metodlar hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Shuningdek, o‘zbek tilining fonetik, leksik va grammatik xususiyatlarini chet ellik o‘rganuvchilarga samarali o‘rgatish yo‘llari haqida fikr mulohazalar yuritilgan.

**Kalit so‘zlar:** o‘zbek tili, chet tili, metodika, kommunikativ, lingvodidaktika, kompetensiya, interfaol.

O‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitish metodikasi zamonaviy lingvodidaktikaning mustaqil va istiqbolli yo‘nalishlaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Globallashuv jarayonlari, xalqaro siyosiy-iqtisodiy hamkorlikning kengayishi, akademik mobillik va madaniy almashinuvning faollashuvi natijasida O‘zbekiston Respublikasiga nisbatan qiziqish ortib, o‘zbek tilini xorijiy auditoriyada o‘rganishga ehtiyoj kuchaydi. Bugungi kunda o‘zbek tili mintaqaviy muloqot vositasi bo‘lish bilan birga, ilmiy tadqiqotlar, sharqshunoslik izlanishlari, turizm, diplomatiya va biznes kommunikatsiyasi sohalarida ham amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois o‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitish metodikasini nazariy jihatdan asoslash, uning konseptual apparatini aniqlashtirish va amaliy mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi. Chet tilini o‘qitish metodikasi umumiy pedagogika, yosh psixologiyasi, psixolingvistika, sotsiolingvistika va madaniyatshunoslik fanlari bilan uzviy integratsiyada rivojlanadi. Psixolingvistik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ikkinchi tilni o‘zlashtirish jarayoni inson tafakkuri, idroki, xotira mexanizmlari hamda nutq faoliyati bilan bevosita bog‘liq. Til o‘rganish jarayonida interferensiya, transfer, ichki nutq, avtomatlashtirish kabi hodisalar muhim rol o‘ynaydi. Shuning uchun o‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitishda o‘quvchining ona tili, avvalgi til tajribasi, yosh xususiyatlari, motivatsiyasi va ijtimoiy ehtiyojlari kompleks ravishda inobatga olinishi zarur. Zamonaviy lingvodidaktikada kommunikativ yondashuv yetakchi metodologik tamoyil sifatida e’tirof etiladi. Ushbu yondashuv doirasida til grammatik strukturalar majmui sifatida emas, balki real muloqot vositasi sifatida talqin qilinadi. Kommunikativ kompetensiya tushunchasi ilmiy muomalaga Dell Hymes tomonidan kiritilgan bo‘lib, u til egallash nafaqat lingvistik bilim, balki ijtimoiy-madaniy me’yorlarni ham o‘zlashtirishni anglatishini asoslab bergan. Mazkur nazariy qarashga ko‘ra, o‘quvchi grammatik to‘g‘ri gap tuzish bilan cheklanmay, uni qaysi vaziyatda, qanday uslubda va kimga nisbatan qo‘llashni ham bilishi lozim. O‘zbek tilini o‘rganayotgan chet elliklar uchun murojaat shakllari, hurmat ifodalari, nutq odobi va madaniy kodlar alohida metodik e’tiborni talab qiladi. Kompetensiyaviy yondashuv ham o‘zbek tilini o‘qitish tizimida muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuvga ko‘ra, til o‘rganish jarayoni bilim, ko‘nikma va malakalarning real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatini shakllantirishga qaratiladi. Yevropa til siyosatida keng qo‘llaniladigan darajalar tizimi Council of Europe tomonidan ishlab chiqilgan Common European Framework of Reference for Languages asosida belgilangan bo‘lib, til egallash jarayoni A1 dan C2 gacha bo‘lgan bosqichlarga ajratiladi. O‘zbek tilini chet tili sifatida

o‘qitishda ham mazkur mezonlardan foydalanish, o‘quv dasturlarini bosqichma-bosqich ishlab chiqish va har bir darajada egallanishi lozim bo‘lgan leksik minimum, grammatik strukturalar hamda kommunikativ vazifalarni aniq belgilash ilmiy-metodik jihatdan maqsadga muvofiqdir. O‘zbek tilining lingvistik xususiyatlari uni xorijiy auditoriyaga o‘qitishda o‘ziga xos metodik strategiyani talab qiladi. Metodik nuqtayi nazardan, interfaol usullar — rol o‘yinlari, muammoli vaziyatlar, kichik guruhlarda ishlash, debat va taqdimotlar — o‘quvchilarning nutqiy mustaqilligini kuchaytiradi. Bunday metodlar o‘quvchini passiv qabul qiluvchidan faol kommunikantga aylantiradi. Real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish orqali o‘quvchi tilni tabiiy muhitga yaqin sharoitda o‘zlashtiradi, bu esa kommunikativ kompetensiyaning barqaror shakllanishiga olib keladi. Raqamli texnologiyalar va masofaviy ta’lim platformalarining rivojlanishi o‘zbek tilini o‘qitish metodikasiga yangi imkoniyatlar yaratdi. Onlayn kurslar, videodarslar, interaktiv testlar, mobil ilovalar va sun’iy intellekt asosidagi dasturlar individual o‘quv trayektoriyasini ishlab chiqish, avtomatik baholash va talaffuzni tekshirish imkonini bermoqda. Raqamli muhitda autentik materiallardan foydalanish o‘quvchini real til muhiti bilan tanishtiradi va uning diskursiv kompetensiyasini rivojlantiradi. Baholash tizimida summativ nazorat bilan bir qatorda formativ baholash usullaridan foydalanish tavsiya etiladi. Oraliq monitoring, portfoliolar, o‘z-o‘zini baholash va refleksiya usullari o‘quvchining individual rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi. Bu esa o‘quv jarayonini shaxsga yo‘naltirilgan tamoyil asosida tashkil etishga xizmat qiladi. Baholash tizimida summativ va formativ nazoratning uyg‘un qo‘llanilishi zamonaviy pedagogikaning muhim tamoyillaridan biri hisoblanadi. Summativ baholash, odatda, ma’lum bir bosqich yoki kurs yakunida o‘quvchining erishgan natijasini aniqlashga qaratiladi. U yakuniy test, imtihon yoki reyting ko‘rinishida bo‘lib, o‘zlashtirish darajasini umumiy mezonlar asosida baholaydi. Biroq bunday nazorat turi ko‘proq natijani qayd etadi, jarayonning o‘zini esa to‘liq aks ettirmaydi.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitish metodikasi ko‘p omilli va kompleks jarayon bo‘lib, u lingvistik, psixologik va pedagogik yondashuvlarning uyg‘unligini talab etadi. Kommunikativ va kompetensiyaviy tamoyillar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchining tilni real muloqot vositasi sifatida qo‘llay olish qobiliyatini shakllantiradi. O‘zbek tilining tipologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan metodik tizim, interfaol usullar va zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish uning xalqaro maydondagi nufuzini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois o‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitish metodikasini ilmiy asosda rivojlantirish, uni xalqaro standartlarga moslashtirish va metodik tadqiqotlarni chuqurlashtirish bugungi kun lingvodidaktikasining ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Mahmudov, N. *O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi*. — Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti, 2012.
2. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti. *O‘zbek tilini xorijiy talabalarga o‘qitish metodik qo‘llanmalari*. — Toshkent, turli yillar.
3. Jalolov, J. *Chet til o‘qitish metodikasi*. — Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
4. Mahmudov, N. *Til va nutq madaniyati*. — Toshkent: Ma’naviyat, 2010.
5. Safarov, Sh. *Pragmalingvistika*. — Toshkent: Fan, 2008.
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. *O‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitish konsepsiyasi*. — Toshkent, 2021.